

Tutunamayanlar: Osmanlı Devleti'nde İstanbul'a Emek Göçü (19. YY. Sonu-20. YY. Başı)

Those Who Can't Hold On: Labor Migration to Istanbul in the Ottoman Empire (Late 19th-Early 20th Century)

H. Baha ÖZTUNÇ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, Tokat, Türkiye

Department of History, Tokat
Gaziosmanpaşa University, Faculty
of Science and Letters, Tokat, Turkey

öz

Göç olgusu, insanın gerçekleştirdiği önemli faaliyetlerden birisi olup, erken devirlerden beri çeşitli nedenlerle yapılmaktadır. Göçü tetikleyen pek çok unsur bulunmakla birlikte güvenlik, yiyecek temini ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması önde gelen nedenler arasındadır. Bu çalışmada iş bulmak için yapılan göç temel alındı ve Osmanlı Devleti'nin son döneminde başkent İstanbul'a iş bulma adına yapılan göçler tespit edilmeye çalışıldı. Bunlardan başarısız olup iş bulamayanların durumları elde edilen bulgular çerçevesinde incelendi. Yine İstanbul'da çalışan ancak çeşitli sebeplerle işsiz kalanların ne yaptığı, merkezden hangi taleplerde bulunduğu da çalışmanın konusu içinde değerlendirilmeye çalışıldı. "Bu kişiler hangi işlerde çalışmak için ve nereden gelmişlerdi? Ne kadar süreyle iş aradılar? Nerede kaldılar? Ne gibi sorunlarla karşılaştılar? Devletten ne gibi talepleri oldu?" soruları çalışmanın cevap aradığı sorulardır. Çalışmanın ana kaynağını, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden temin edilen belgeler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Emek Göçü, Osmanlı Devleti, Sosyal Yardım

ABSTRACT

The phenomenon of migration is one of the essential activities carried out by man and has been carried out for various reasons since early periods. Although many factors trigger migration, meeting basic needs such as security, food supply, and housing are the leading causes. In this study, the migration to find work, which is one of the crucial reasons for migration, was based. The migrations to Istanbul, the capital, in the last period of the Ottoman Empire were tried to be determined. The status of those who failed and could not find work was examined within the framework of the findings obtained. Again, what those who worked in Istanbul but were unemployed for various reasons did and what demands they made from the centre were also evaluated within the study's subject. The questions the study seeks to answer are; What jobs did these people come from, and where did they come from? How long did they look for work? Where are they? What problems did they face? What demands did they have from the government? The primary source of the study is documents obtained from the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey.

Keywords: Istanbul, Labor Migration, Ottoman State, Social Aid

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eskiye uzanan göç olgusunun meydana gelme sebeplerinden birisi de çalışma amacıyla yapılan göçlerdir. Bu amaçla gerçekleşen bu göçler başka ülkelere yapılabildiği gibi ülke içinde bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine de yapılabilmektedir. Burada iç göç ve işçi göçü terimleri karşımıza çıkmaktadır. İşgücü göçü; "İstihdam amacıyla kişilerin anavatanlarından ayrılarak başka bir Devlete gitmeleri" şeklinde tanımlanırken, iç göç ise; "Yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri" şeklinde açıklanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2013: 43, 49). Çalışmaya konu olan göç hareketi iç göç olup iş bulmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a yapılan göçleri ele almaktadır.

İstanbul, 1453 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiş ve o tarihten itibaren devlete başkentlik yapmıştı. Şehrin tarihi, elbette bundan çok öncesine dayanıyordu. Işın Demirkent'in ifade ettiği üzere M.Ö. 3000 başlarından itibaren bu bölgede yerleşim olduğu kanaati yaygındır. Şehrin kuruluşuyla ilgili M.Ö. 659 tarihinde Megara kolonisi olarak kurulduğu görüşü de yine aynı müellif tarafından dile getirilmektedir. Stratejik önemi anlaşılan şehir sırasıyla Trak saldırıları, Pers işgali, Atina-Sparta arasındaki savaşlar ve Spartalılar'ın egemenliğine ev sahipliği yaptı. Roma hâkimiyetini kabul eden serbest şehir M.S. 73 yılında İmparator Vespasianus tarafından Roma topraklarına katıldı. İmparator I. Konstantinos, 323 yılında Roma tahtına çıkınca Byzantion'u imparatorluğun yeni merkezi olarak seçti (Demirkent, 2001: 205-206). Bu tarihten, Osmanlı Devleti'nin şehri ele geçirdiği 1453 yılına kadar Roma ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul, o tarihlerde de stratejik öneme sahip bir şehirdi. Fatih

Geliş Tarihi/Received: 05.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 10.08.2022

Yayın Tarihi/Publication Date:
28.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
H. Baha ÖZTUNÇ
E-posta: bahaoztunc@gmail.com

Atif: Öztunç, H. B. (2022) Tutunamayanlar: Osmanlı Devleti'nde İstanbul'a Emek Göçü (19. Yy. Sonu-20. Yy. Başı). *Turcology Research*, 75, 517-525.

Cite this article: Öztunç, H. B. (2022). Those Who Can't Hold On: Labor Migration to Istanbul in the Ottoman Empire (Late 19th-Early 20th Century). *Turcology Research*, 75, 517-525.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sultan Mehmet, başkent yapma düşüncesiyle şehri nüfus açısından desteklemek istemiş ve başkente yakışır bir sosyo-ekonomik yapı sağlamayı amaçlamıştı (Emecen, 2001: 218). Buna karşın birçok açıdan devlet, nüfus hareketlerini kontrol etme ve kendi kuralları çerçevesinde gerçekleşmesine özen göstermiş ve daha erken dönemlerden itibaren bir iskân politikası benimseyerek bunu uygulamaya çalışmıştı. Burada özellikle köylünün yerini değiştirmesi ya da köyü terk etmesiyle ilgili düzenlemeler dikkati çekmektedir (Şeker, 2007: 25). Fetihden sonra İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak büyük bir gelişme göstermiş ve sahip olduğu imkânlar onu önemli bir cazibe merkezi haline getirmişti. Bu durum şehrin nüfusunun devlet kontrolünün dışında artmasına da neden olmuştu.

İstanbul'da diğer pek çok başkentte olduğu gibi hareketli bir iş hayatı vardı. Büyük şehirdeki iş imkânlarından faydalanmak, kamu görevlilerinin ikamet ettikleri yerlerde kendilerinden talep ettikleri vergi vb. yükümlülüklerden kurtulmak isteyen pek çok kişi bulunmaktaydı ve bunların gitmeyi ilk düşündükleri yer İstanbul'du (İpek, 2015: 522). Göçmenlerle ilgili fermanlara bakıldığında bunlardan kente iş bulmak amacıyla gelenlerin çektikleri zorluklar nedeniyle bu süreçte geçimlerini sağlamak için hırsızlık yaptıkları ve dikkatsizlik sebebiyle yangınlara sebep oldukları görülmekteydi. Bu sebepten ötürü taşradaki yetkililere bu yöndeki göçlere müsaade edilmemesi emredilirken İstanbul'daki mahalle imamı da dikkatsizlikleri nedeniyle suçlanmaktaydılar (Metin, 2021: 281).

Bu noktada hem taşrada hem de İstanbul'daki yetkililere gönderilen emirlerle göçün önüne geçilmeye çalışılmaktaydı. Bunun yanı sıra özellikle büyük şehirlere göçü önleme ve asayiş sağlama adına klasik dönemde "yol hükmü" denilen ve XIX. yüzyılda "mürur tezkiresi" adını alan bir yerden başka bir yere gitmek için gerekli olan belgenin alınması sistemi de uygulanmaktaydı. XIX. yüzyılda özellikle iç göçte önemli hale gelen mürur tezkiresi, şehrin idarecileri ve mahkeme görevlileri tarafından veriliyordu. Genellikle bir seneliğine verilen izinle seyahat gerçekleştirebilmekteydi. Bu uygulamaya ilave olarak 1841 yılında çıkarılan Men-i Mürûr Nizamnâmesi, ülke içi seyahati düzenleyen önemli bir belgeydi (Kütükoğlu, 2006: 60-61). Ancak tüm bu düzenlemeler İstanbul'a yapılan göçü durduramıyor, gelmek isteyenler bir yolunu buluyordu. Devlet, bu şekilde iş bulma amacıyla gelenler hakkında çeşitli zamanlarda kararlar almaktaydı.

Muhtaç durumda olan insanlar, doğrudan devlet birimlerine başvuruda bulunurken yetkililer imkânlar ölçüsünde gelen insanlara el uzatmaya çalışılmaktaydı. Maddi yardımlar, atıyye-i seniyye ödeneğinden karşılanılmaktaydı. Esasında yardımın temel amacı, inanç temelli olup hayırdan gelmekteydi. Ancak devletin, özellikle 19. Yüzyılda, meşruiyet sağlama vasıtalarının arasına yardımların girdiği de bilinmekteydi. II. Mahmud Devri'nde kurumlar arasında özellikle el değiştiren yardım meselesi ilerleyen yıllarda da aynı minval üzerine devam ettirildi. II. Mahmud padişahlığı döneminde pek çok memleket gezisine çıktı ve bu seyahatleri sırasında yoksul halk başta olmak üzere halka bol miktarda para dağıttı (Devlet, 2002: s. 124-125). Gülhane Hattı'ndan sonra teşrifat müessesesinin merasimler dışındaki görevlerinden birisi de atıyyelerin dağıtımındı. Çeşitli nedenlerle verilen atıyyeler arasında muhtaçlara verilenler de bulunmaktaydı. İhtiyaç sahipleri arzuhâllerle Bâbiâli'ye başvurur ve yardım talebinde bulunurlardı. Bunun yanında padişaha Cuma selamlığı esnasında verilen "maruzat-ı rikabiyye"ler arasında da bu tür dilekçeler bulunmaktaydı. Bâbiâli'ye dilekçe verenlere takdim edilecek atıyye ile ilgili işlemler teşrifat müessesesi üzerinden yürütülüyordu. II. Abdülhamid döneminde bu atıyyelere ait işlemler Divan-ı Hümayûn Teşrifatçılığı'nın sorumluluğundan alındı (Karaca, 1997: 133-135). Sultan II. Abdülhamid'in ihtiyaç sahiplerine kendi parasından yardım yaptığı bilinmektedir. II. Abdülhamid kendinden önceki padişahların uyguladığı yardım faaliyetlerinin dışına çıkarak İstanbullulara kış mevsiminde odun ve kömür yardımı yapıyor, Darülaceze, Darülhayr-ı Âli gibi sosyal yardım kurumlarını açıyordu (Kıranlar, 2015: 444). Aktaş'ın ifadesiyle Sultan II. Abdülhamid döneminde yardımlar hem sultanı görünür kılar hem de sosyal devlet olduğunu gösterebilme adına oldukça etkin bir biçimde kullanılmıştı (Aktaş, 2021: s. 740).

Sultan II. Abdülhamid döneminde ayrı bir önem taşıyan Cuma selamlığı törenlerinde ihtiyaç sahiplerine sadaka-i seniyye verilmesi uygulamasına II. Meşruiyet'in ilanından hemen sonra 15 Ağustos 1908 tarihinde son verildi. Artık yoksullara para dağıtma işi şehremaneti eliyle yapılacaktı. Buna kaynak olan hazine-i hassadaki sadaka-i seniyye haftalığına ayrılan tutarın şehremanetine aktarılmasına karar verildi (Devlet, 2002: s. 117-118). II. Abdülhamid sonrası durumu ortaya koymak açısından arşivde tespit edilen bir belge önem taşımaktadır. Hasibe Hanım'ın yardım isteği ile ilgili belgede geçen; "Meşrûtiyetin ilânından sonra Hâkân-ı sâbık zamanında atıyye-i seniyye tertibinden muhtâcîn ve acezeye tevzi olunmak üzere beher hafta hazîne-i hassâdan vürûd eden dört bin küsur kuruş oradan gönderilen defteri mûcebince te'diye kılınmakta iken âhiren meblağ-ı mezkûr kat olunarak gönderilmemesinden dolayı" ifadeleri artık bu paranın gönderilmediğini göstermekteydi (BOA, ML. EEM, 752/60). Ancak yukarıda ifade edildiği üzere ilgili para şehremanetine aktarılmıştı ve bu yardımların şehremanetince yapılması gerekmektedir. Maddi yardımların yanında bir diğer önemli husus da iş bulmak için gelen ancak başarılı olamayanların memleketlerine gönderilmesi işinin mali tarafıydı. Şehremaneti bu önemli konu hakkında Dâhiliye Nezaretine gönderdiği bir yazıda şu hususlara dikkati çekmekteydi. İstanbul'a iş için gelip "medâr-ı ta'ayyüş tedârik edemeyerek" zor durumda kalan kimselerden arkası kesilmeksizin memleketlerine gönderilmelerini isteyen talepler yapılmaktaydı. Belediye bütçesinin böyle bir kalemi olmadığından taleplere olumsuz yanıt verilmekteydi. Dilekçe sahipleri her ne kadar serseri ve kendisinden fenalık beklenir kimseler olmasa da iş bulamayıp aç kaldıkları ve geri gönderilme talepleri karşılanmadığı zaman fenalık yapmaya meyledebilirlerdi. Bu nedenle memleketlerine iadeleri en doğru seçenektir. Memleketlerine geri gönderilme işi Zaptiye Nezaretine aitti ve sayıları her geçen gün artan işsizlerin geri gönderilmeleri için gerekli işlemi yapması beklenmekteydi (BOA, DH.MKT, 2762/78). Dâhiliye Nezareti bu yazı üzerine Zaptiye Nezaretine böyle kişilerin memleketlerine geri gönderilmeleri işinin eskiden olduğu gibi sevk ödeneğinden ya da başka bir kalemden karşılanması gerektiğini bildirdi (BOA, DH.MKT, 2762/78, leff 2). Kişilerin geri gönderilmesinden sorumlu olan Zaptiye Nezaretinin sevk bütçesi de Osmanlı Devleti'nin yaşadığı ekonomik sıkıntıdan payını almaktaydı. Senelik ayrılan para daha sene bitmeden tükenmekte ve bütçeye yeni kaynak talebi zorunlu hale gelmekteydi. Bununla ilgili çok sayıda örnekten birisi Zaptiye Nazırı tarafından Dâhiliye Nezaretine yazılan 19 Kasım 1902 tarihli belgedir. Nazır, hicri 1318 senesi sevk bütçesi olarak kendilerine 150.000 kuruş ayırdığını ve bu paranın sekiz ay içinde tamamen bittiğini ifade etmekteydi. Geriye kalan zamanda sevk işlemlerinin yapılması için 50.000 kuruşa daha ihtiyaç vardı. Elbise bütçesinden şimdiki kadar ödenen para ile sene sonuna kadar imal edilecek olan elbise bedeli alındıktan sonra bu bütçeden 50.000 kuruşun alınarak sevk ödeneğine aktarılması için izin talep ediliyordu (BOA, ŞD, 1305/5).

Dilekçelere verilen cevaplarda atıyye-i seniyye tertibinin kapalı olduğunun ifade edildiği sıklıkla görülmekteydi. Yardım isteyenlerin çok-

luğ ve ilgili hesaptan başka harcamaların da yapılması ayrılan bütçenin kısa sürede bitmesine neden olmakta ve ek bütçe talebinde bulunulmaktaydı. 13 Mart 1847-11 Mart 1848 arasını ihtiva eden R. 1263 yılında bütçe sene bitmeden üç ay evvel tükenmişti. Maliye Nazırı mümkünse 2.300 kese akçe tutarında ek bütçe istemişti. Bu talep padişah tarafından da kabul edilerek ilgili irade 8 Aralık 1847 tarihinde çıkmıştı (BOA, İ.MVL, 110/2546). Atiyye-i seniyye tertibi bütçesinin yardım taleplerinin yoğun olarak görüldüğü 1908 yılındaki durum Dâhiliye Nezaretinden Sadarete yazılan bir belgede görülmekteydi. İlgili belgede Dâhiliye Nezareti bütçesinin atiyye-i seniyye tertibi 14 Mart 1908-13 Mart 1909 tarih aralığına tekabül eden R. 1324 yılında 556.750 kuruştur. Bu paranın 525.600 kuruşu 25 Ağustos 1908 tarihi itibarıyla harcanmıştı. Buna bazı mahallere mahsus 27.117,5 kuruşun eklenmesi durumunda harcanan para 552.717,5 kuruşa ulaşmıştı ki bu da atiyye-i seniyye tertibi için geriye sadece 4.032,5 kuruşun kalması demektir. Senenin yarısına bile gelmeden bütçe harcanmış olduğundan uygun görülecek kadar bir paranın bütçeye eklenmesi veya sene sonunda yapılacak hesapla fazla veren diğer kalemlerden bütçeye para aktarılmasının gerekliliği ifade edilmekteydi (BOA, DH.MKT, 1285/22).

Dilekçeler şu şekilde sınıflandırılabilir: İstanbul'da çalışmak için iş talep edenler, İstanbul dışında çalışmak için iş talep edenler, İstanbul'da kalıp sadece maddî yardım isteyenler ve memleketlerine dönmek isteyenler. Bu başlıklar içinde dilekçe sahiplerinin talepleri ve bu taleplere verilen cevaplarla İstanbul'da yaşam ve çalışmanın zorlukları, ele alınan dilekçelerden faydalanmak suretiyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İstanbul'da İş Talep Edenler

Daha önce de ifade edildiği gibi çalışmak için her zaman göç alan İstanbul'a gelenlerle ilgili zaman zaman bazı tedbirlere başvurulmaktaydı. Bunlardan bir tanesi Şehremini tarafından kaleme alınan 12 Ağustos 1894 tarihli yazıda görülmekteydi. Şehremini yazısında; İstanbul'a, Edirne, Hüdavendigâr vilayetlerinden ve ekseriyetle de İzmit sancağından muhtaç durumda olan pek çok erkek ve kadının geçimini temin etmek maksadıyla geldiği tespitini yapmaktaydı. Gelen kişiler burada çok sayıda fakir bulunduğu için istedikleri işi bulamamakta ve bu nedenle de şehremanetine başvurarak işlerinin temini ya da memleketlerine geri gönderilmelerini istemekteydiler. Kadınlardan iş göremeyecek derecede olanlar, Haseki Nisa Hastanesi'ne ya da bu gibi acezeler için belirlenen mahalle nakledilmekteydi. Erkekler içinse böyle bir mekân yoktu ve dönüş paraları karşılanarak memleketlerine gönderilmekteydi. Şehre göçün fazla olması sebebiyle kadın ve çocukların kaldığı mahalde yer kalmamıştı. Ayrıca bu dönemde yaşanan deprem nedeniyle kadın ve çocukların barındıkları yer oturulamayacak hale gelmiş ve insanlar açık alanlarda, bahçede kalmaya başlamıştı. Bu insanların geçimlerini sağlayabilmeleri için yerel makamlar kendi memleketlerinde desteklenmesi yönünde karar verildi. Tabi buradaki asıl amaç, yine ifade edildiği şekliyle muhtaç durumda olanların İstanbul'un üzerine daha fazla yük olmaması adına oraya hareketlerinin engellenmek istenmesinden kaynaklanmaktaydı. (BOA, DH. MKT, 274/60). Şehremanetin bu kararı Edirne, Hüdavendigâr vilayetleriyle İzmit mutasarrıflığına bildirilmiş ve gereken önlemlerin alınması istenmişti (BOA, DH. MKT, 274/60, leff 2). İstanbul'da 10 Temmuz 1894 tarihinde meydana gelen ve büyük bir yıkıma neden olan deprem (Özkılıç Küçükaliolu, 2015: 17) zaten zor durumda olup yardım gören kimselerin tekrar açıkta kalmasına neden olmuştu.

İstanbul'a iş bulmak için gelenlerin kimi zaman başka vilayetlere yönlendirilmesi yoluna da gidilmekteydi. Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinden gelen yaklaşık 80 kadar işçi için de böyle bir usule başvuruldu. Bu işçiler vilayât-ı selasedeki yol yapım ve tamir işlerinde çalıştırılmak üzere Selanik'e gitmeyi kabul ettiler. Bunun üzerine vakit geçirmeden vapurla Selanik'e gönderilmeleri kararlaştırıldı (BOA, BEO, 3501/262553). Alınan kararların uygulanmasında sıkıntılar yaşanmakta ve İstanbul'a göç engellenememekteydi. Çalışmaya da konu sebepten ötürü gelenler çalışmak istemekte ancak iş bulmak noktasında sıkıntı çekmekteydiler.

İstanbul iş imkânları nedeniyle her zaman göç alan bir kentti. Bununla beraber çalışmak için gelenler, çoğu zaman büyük kentlerde yaşamın önemli zorluklarından birisi olan hayat pahalılığını gözden kaçırmaktaydı. Bu hususu gözden kaçırmayan Ferahi Abraham Kohen adında Yunan tebaasından bir Yahudi diğer Yunan tabiiyetinden olanlarla birlikte Hama'ya sevk olduklarını, ancak burada Musevi ibadethanesi olmadığı için İstanbul'a gönderildiklerini ifade etmekteydi. Kendilerine verilen bu haktan feragat edip tekrar Hama'ya dönmek isteyen Abraham Efendi; "burada ma'îşet pek müşkül olduğundan" ifadesiyle dönme isteklerinin nedenini açıkça ortaya koymaktaydı (BOA, DH.EUM.5.Şb., 56/35).

İş imkânının taşraya göre çok daha fazla olduğu İstanbul'a iş aramak için gelip iş bulamayanların son çaresi merkeze yazdıkları dilekçelerdi. Bunlardan birisi Muşlu Mustafa'ydı. Babası 93 Harbi'nde şehit olan Mustafa büyüdüğünde ailesinin geçimini sağlama görevini omuzlarında buldu. Muş'ta bir iş bulamayınca İstanbul'a iş aramak için geldiyse de tanıdık kimsesi olmadığından üç ay boyunca süren girişimlerinden bir netice alamadı. Parasız bir şekilde sokaklarda kalan Mustafa merkezden fenerci ya da 6. Daire'de temizlik görevlisi olarak istihdam edilme isteğini dilekçeyle dile getirdi (BOA, DH.MKT.PRK, 2280/132). Durum Şehremaneti'ne bildirildi. Şehremaneti konuyla ilgili Dâhiliye Nezaretine yazdığı cevabî yazıda belediyede temizlik görevlisi açığı olmadığını bildirdi. Diğer bir dilekçede Boyabatlı Süleyman kimsesiz olduğundan bahisle İstanbul'a geldiğini ancak burada herhangi bir iş bulamadığını ve zor durumda kaldığını belirtir. Beşiktaş'ta Süleymaniye Mahallesi'nde ikamet eden Süleyman Efendi'nin girmek istediği iş "Sadaret-i uzma kapı ağalığı mülazımlığı"ydı. Bu talebe verilen cevapta ilgili kadronun dolu olduğu ve dışardan ağalık için ihtiyaç görülmediği ifade edilir (BOA, A.VRK, 399/9).

Yaşanan doğal afetler de iç göçü tetikleyen sebepler arasındaydı. Yaşanan afet iş imkânını daha zor bir duruma getirirken birikimin kaybına da sebep olmaktadır. Hâliyle bu kaybın telafisi de bu şartlar altında bulunan bazı insanları İstanbul'a yönlendiriyordu. Bunlardan biri 9 Nisan 1903 tarihinde Malazgirt'te meydana gelen deprem¹ neticesinde İstanbul'a gelmek zorunda olan Abdullah Efendi'ydi. 28 Nisan 1903 tarihinde meydana gelen deprem Malazgirt ve çevresinde 2803 kişinin hayatını kaybetmesine ve 12.000 kadar binanın kullanılmaz hâle gelmesine neden olmuştu (Tanış, 2018: 62). Dönem ifadesiyle "kâmil harâb" olan şehirden İstanbul'a gelen Abdullah Efendi, İstanbul'da herhangi bir iş bulamaz ve çok zor durumda kalır. Abdullah Efendi'ye iş verilmesi noktasında Sadarettin Bahriye Nezaretine kaleme alınan yazıda Abdullah Efendi'nin Bahriye Nezareti fabrikalarında çalışmak istediğini belirttiği ve durumu dikkate alınarak ge-

1 Malazgirt depreminin meydana geldiği Kuzey Anadolu Fay hattı üzerinde bu dönemde önemli depremler yaşanmıştır. 9 Mart 1902 tarihli Çankırı depremi bunlardan biridir. bk. Aktaş, 2019: s. 19.

reğinin yapılması istenmekteydi (BOA, DH.MKT, 856/33). Abdullah Efendi'nin bu talebin karşılanıp karşılanmadığı ilgili belgeden takip edilememektedir. Başka bir örnekteyse Aydın vilayetinin Çeşme kazasından Hüseyin Hüsnü Efendi de iki senelik İstanbul'daki iş arama çabalarından bir sonuç alamamıştı. Çok perişan durumda olduğunu ifade eden Hüseyin Hüsnü Efendi burada kendisine uygun bir iş talep etmekteydi. Salih Paşa Mahallesi'nde topçu mülazımlarından Kabasakal Mehmet Efendi'nin evinde ikamet eden Hüseyin Hüsnü Efendi'ye bir iş verilip verilmediği ise tespit edilemedi (BOA, DH.MKT.PRK, 2803/75).

Maiyetinde çalıştıkları kişilerle birlikte İstanbul'a gelip işverenleri vefat ettikten sonra zor durumda kalanlar bulunmaktaydı. Harbiye Nazırı Recep Paşa'nın maiyetindeki Asaduryan Efendi de bunlardan biriydi. Asaduryan Efendi, Recep Paşa'yla birlikte İstanbul'a gelmiş ancak paşanın 16 Ağustos 1908 tarihinde kalp krizi nedeniyle aniden vefat etmesiyle işsiz kalmıştı (Yiner, 2007: 508). Dilekçeyi kaleme aldığında Beyoğlu'nda Büyükdere Muhtariyat Okulu bitişiğinde bulunan Ohannes'in kahvehanesinde ikamet etmekteydi. Ailesinin de zor durumda olduğunu belirten Asaduryan Efendi, İstanbul'da uygun bir işte istihdamını istemektedir (BOA, DH.MKT.PRK, 2787/37). İsteğin karşılık bulup bulmadığı noktası maalesef sonuçsuz kalsa da Recep Paşa'nın vefat tarihi ile dilekçe tarihi arasında sadece bir hafta olması da dikkati çekmektedir. Zira bu kadar kısa sürede açıkta ve parasız kalmak çok olası görülmemektedir. Bu tarz taleplerin dönemin şartlarına göre kaleme alındığı da dikkat çekmektedir. II. Meşrutiyetin ilanından bir ay kadar sonra yazılan dilekçede dönemin revaçta olan söylemlerinin; "giriştâr olduğum sefâlete netice verilmesini hakpâ-yı âlî-i hazret-i vekâletpenâhiye iltica-i hürriyet ve adâlet ve müsâvât temennî ve niyâz ederim" ifadeleriyle yer bulduğu görülür.

Sultan II. Abdülhamid'in 14 Şubat 1878 tarihinde Meclis-i Umumi'yi tatil etmesi ve Kanun-ı Esasi'yi bir anlamda askıya alması (Aydın, 2001: 330) II. Meşrutiyet'in ilanına kadar sürecek yeni bir devir başlatmıştı. Muhalifler tarafından istibdat dönemi olarak ifade edilen bu döneme son vermek ve meşruti idareyi yeniden tesis etmek isteyenlere karşı II. Abdülhamid pek çok kişiyi sürgüne göndermişti. Bu durum hem II. Abdülhamid'e hem de dönemin üst düzey yöneticilerine karşı bir memnuniyetsizlik oluşturmaktaydı (Polat, 2019: 136). Dönemi "İstibdâd" devri olarak nitelendirenler arasında Mehmet Akif Ersoy gibi şairler de vardı. Akif, dizelerinde bu dönemi tanımlarken: Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd, Biraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd! gibi çok sert ifadeler kullanmaktan çekinmiyordu (Karaer, 2011: 139). II. Meşrutiyetten sonra "devr-i sâbık" konumunda olan Sultan II. Abdülhamid yönetimini istibdat dönemi olarak nitelendiren dilekçeler de görülmeye başladı. Bunlardan biri Tophane civarında Karabaş Mahallesi'nde Arap Yusuf Haris'in kahvesinde misafir olarak kalan İsmail Hakkı Efendi'ye aitti. Okuryazar olduğu bilgisiyse dilekçesine başlayan İsmail Hakkı dokuz sene süvari 23. alayında çavuşluk vazifesi yaptığını tezkiresini aldıktan sonra da üç sene kadar önce İstanbul'a geldiğini dile getirir. Birkaç defa işe girmek için kamu dairelerine arzuhâl veriyse de "devr-i istibdâd" dönemi olduğundan herhangi bir netice alamaz. Erzurum'da bulunan ailesinin perişan durumda olduğunu kendisinin de çok düşük yevmiye alarak geçimini zar zor sağladığını ifade eden İsmail Hakkı kendisine "hürriyet, adalet ve müsâvât" gereği İstanbul'da veya taşrada polislik görevi verilmesini talep eder (BOA, DH. MKT. PRK, 2813/28).

İstanbul Dışında İş Talep Edenler

İstanbul'a çalışmak amacıyla gelenlerden bazıları gerek istedikleri işi bulamamaları gerekse yukarıda da ifade edildiği üzere İstanbul'daki hayat pahalılığından çoğunlukla geldikleri memleketlerinde bir iş talep etmekteydiler. Kiralık ev ya da otelde kalma imkânı olmayan ve bu nedenle Parmakkapı civarında bir kahvede ikamet eden Amasyalı Ahmet Efendi, birkaç aydır İstanbul'da bulunduğu halde bir iş bulamamıştı. Dersaadet'te geçirdiği birkaç ay zarfında büyük şehirde yaşamının zorluklarını gördüğü için yaşamın daha ucuz ve kolay olduğu Anadolu'da iş istemektedir. Okuryazar ve hesap işlerinden de anladığını ifade eden Ahmet Efendi, Sivas vilayet merkezinde ya da Amasya sancağında Polis veya Reji memurluklarında birisinde istihdam edilme arzusundaydı. Ahmet Efendi isteğini elde etmişti. İstanbul'da aylarca iş bulamamasına karşın durumuna uygun bir işe yerleştirilmesi için Sivas vilayetine tahrirat yazılmasını sağladı (BOA, DH.MKT, 1900/96). İstanbul'a memuriyet için gelen Kozan sancağına bağlı Kars (Kadirli) kazası eski arazi yoklama memuru Şems Siret Efendi, tüm girişimlerine rağmen sekiz ay boyunca herhangi bir göreve atanamadı. Gerek Kadirli'deki arazi yoklama memurluğu gerekse diğer görevlerinde çok iyi hizmetler yaptığı ve bunların resmî evrakla sabit olduğundan bahseden Şems Siret Efendi, İstanbul'da han köşelerinde açıkta kaldığını ve bu duruma bir son verilerek İzmir'de bir memurlukla görevlendirilmesini talep etti. Dilekçenin arkasına düşülen derkenarda terceme-i hal evrakının görülmediği müddetçe herhangi bir işlem yapılamayacağı ve isteğe cevap verilebilmesinin bu evrakın görülmesine bağlı olduğu belirtilir (BOA, DH.MKT, 1958/9). Selanikli Mahmut Efendi iş bulma gayesiyle İstanbul'a gelse de istediği işi bulamamıştı. Bu nedenle memleketine dönmek ve orada kendisine bir iş verilmesi için dilekçe yazdı. Dilekçesi dikkate alınan Mahmud Efendi'nin vilayet dahilinde uygun bir iş bulunması hâlinde istihdamı Selanik'e bildirildi. (BOA, BEO, 1215/91060). Eski Tokat müftüsü Hacı Hasan Efendi'nin oğlu Mehmed Sadık, bir memuriyet elde etmek amacıyla İstanbul'a gelir ancak birkaç ay uğraşmasına rağmen istediği işi bulamaz. Bu esnada Tokat'ta meydana gelen selden dolayı ailesinin yanına gitmek durumunda kaldığını ifade eden Mehmed Sadık Efendi, Tokat'ta boş durumda olan peykverlik görevini talep eder. Verilen cevapta bu görevde herhangi bir boş kadro olmadığı ve kondüktörlük görevi için de on beş tane daha aday olduğu ve böyle dilekçelerdeki taleplerin yerine getirilmesinin uygun olmadığı ifade edilir (Öztunc, 2012: 197).

İstanbul'da Kalıp Sadece Maddi Yardım İsteyenler

Tespit edilen dilekçeler arasında İstanbul'a gelip iş bulamayan bazı kimseler parasız kaldıklarını belirterek merkezden maddi yardım istemektedir. Dahası bu dilekçe sahipleri iş ya da başka bir yere gitmek gibi taleplerde bulunmamaktaydı. Mekkeli Ahmet Efendi ailesiyle birlikte rızıkını temin etmek için geldiği İstanbul'da bir sene geçirmesine rağmen bir iş bulamamıştı. Sekiz kişilik ailesinin geçimini sağlamayan Ahmet Efendi yeterli miktarda atıyye-i seniyye istemek zorunda kalmıştı (BOA, DH.MKT, 1234/24). Dilekçesinden Kantarcılar'da camii-i şerif karşısında üç numaralı evde kaldıkları anlaşılan Ahmet Efendi, Harameyn-i Muhteremeyn tercümanlığına² yönlendirilmiş ve tercümanlık dilekçede belirtildiği gibi Ahmet Efendi'nin sekiz kişilik ailesiyle zor durumda kaldığını ve yardım yapılmasının yerinde olacağını ifade etmişti (BOA, DH.MKT, 1234/24). Bunun üzerine Ahmet Efendi'ye atıyye-i seniyye tertibinden 200 kuruş verilmesi kararlaştırıldı.

2 Bir tür Arapça tercümanlığı vazifesi yapan Harameyn tercümanlığının kesin olarak ne zaman kurulduğu bilinmese de Harameyn halkına ikramiye dağıtılmaya başlanmasından beri varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Bk. Balci, 2013: 40.

tırıldı (BOA, DH.MKT, 1234/24, leff 2). Aksaray'da ikamet eden mühtedi Mustafa imzasıyla verilen bir dilekçede İstanbul'a "temin-i maaş" için geldiğini ancak iş bulamadığını ifade eden dilekçe sahibine yardım etme noktasında Sadarettin Şehremanetine bir yazı gönderildi. İlgili yazıda Mustafa Efendi'nin dilekçesinde yazdıklarının doğru olduğunun Babiali baş komiserliğince teyit edildiği bildirildi. Bu nedenle kendisine ve ailesine belediye tarafından toplattırılan eksik gramajlı ekmeklerden günlük olarak verilmesi istendi (BOA, DH.MKT, 1271/32). Gosinalı Fehim memleketinden İstanbul'a gelip iş aramışsa da altı ay boyunca bir netice elde edememişti. Kirada kaldığı ve kalabalık bir aileye sahip olduğunu ifade eden Fehim Efendi, bakkala olan 65 kuruş borcunu da ödeyememişti. Fehim Efendi'nin talebi, kendisine borcunu ödeyip rahata kavuşacağı bir miktar para verilmesiydi. Kirada kaldığı mahalle yetkililerinin de fakir ve muhtaç durumda olduğunu tasdik ettiği Fehim Efendi'ye gereken yardımın yapılması talep edilmişse de verilen cevap atıyye tertibinin kapalı olduğu şeklindeydi (BOA, DH.MKT.PRK, 2804/137). Böylelikle Fehim Efendi istediği yardımı alamadı. Devletten yardım talebinde bulunanlar arasında Çarşamba kazası kaymakamlığından istifa eden İsmail Hakkı Efendi³ de bulunmaktaydı. Bürokraside üst kademedeki görev alan birinin bu şekilde yardıma muhtaç duruma düşmesi gerçekten dikkate değerdir. Sabık Kaymakam hastalığının tedavisi ve bir memuriyette istihdamı için İstanbul'a gelmişti. Dört ay boyunca hayırseverlerin yardımlarıyla geçimini sağlamış ve tedavisini tamamlamıştı. Ev eşyalarının pek çoğunu Çarşamba Kaymakamlığından ayrıldığında borçlarına karşılık Çarşamba'da, geri kalanını da İstanbul'da satmıştı. Ailesine ait diğer eşyaları da rehine vererek elde ettiği az miktarda para ile geçinmeye çalışmaktaydı. Ancak artık ne satacak ya da rehin verecek eşyası ne de kimseden para talep edecek yüzü vardı. Çok zor durumda kalan İsmail Hakkı Efendi borçlarını kapatabilecek ve ailesinin geçimini sağlayabilecek kadar maddi yardım istemektedir. Verilen cevap kendisine birkaç gün önce 300 kuruş verildiğinden, durumun tahkik edilmesiydi (BOA, DH.MKT.PRK, 2806/133). Gerçekten de dilekçenin yazıldığı tarih olan 17 Kasım 1908 tarihinden sekiz gün önce Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen tezkirede atıyye-i seniyye tertibinden İsmail Hakkı Efendi'ye 300 kuruş verilmesinin uygun olacağı belirtilmiş, Sadaret de söz konusu paranın verilmesini kabul etmişti (BOA, BEO, 3431/257295; BOA, DH.MKT, 2652/99). Maddi yardım talebinde bulunanlardan birisi de Koyulhisar kazası Mişaz kasabasının Sait Efendi'ydi. İstanbul'a ticaret yapmak için gelen Sait Efendi beş aydır bir işi olmadığını ve perişan duruma düştüğünü ifade etti. Son birkaç senedir memleketinde de kuraklık olduğundan geçimlerini sağlayamadıklarını ve İstanbul'da 12 kişiden oluşan ailesiyle zor durumda kaldığını belirterek yardım talebinde bulundu. Sait Efendi de atıyye-i seniyye tertibinin kapalı olduğunu ve bu nedenle yardım yapılamayacağı cevabını alanlar arasında yer aldı (BOA, DH.MKT.PRK, 2809/91). Burada dikkati çeken önemli bir husus vardır ki o da Sait Efendi'ye ret cevabı verilmesinden kısa süre önce İsmail Hakkı Efendi'ye 300 kuruş yardım yapılmasıydı. Bu durum, yardım yapılacak kişiler arasında imkânlar kısıtlı olduğundan bir seçim yapıldığını akla getirmektedir.

İstanbul'da çalışmadan hayatını idame ettirmek pek çok küçük kente göre daha zordu. Kaldırıcı Beytullah Efendi de bu durumu yaşayanlardan birisiydi. Aslen Yanya vilayetinin Berat sancağının İşkodra'ya tabi Zalveşin köyünden olan Beytullah Efendi, 45-50 seneden beri İstanbul'da kaldırıcılık yapmakta ve hem kendinin hem de memleketinde bulunan ailesinin geçimini sağlamaktaydı. Ancak yaşının 70'i geçtiğini ve bu nedenle herhangi bir işte çalışmayacak duruma geldiğini ifade eden Beytullah Efendi, Laleli'de Arka Çeşme'deki türbe bitişiğinde Ömer Ağa'nın kahvehanesinde kalmakta olduğunu belirterek, kendisiyle beraber ailesinin de çok zor durumda olduğunu dile getirdi. Çektikleri sıkıntı nedeniyle dilencilik yapma derecesine düştüğünü ve bu duruma son verilmesi için ihtiyacını giderebilecek miktarda maddi yardım yapılmasını talep etti (BOA, DH. MKT. PRK, 2802/125).

Memleketlerine Dönmek İsteyenler

Dilekçe sahiplerinin ya çalışmak için İstanbul'a geldikleri yerleri ifade etmeleri ya da İstanbul'dan memleketlerine gitme istekleri noktasında verdikleri yer bilgisi neticesinde ülkenin hemen her köşesinden İstanbul'a iş göçü olduğu görülür. Dilekçe sahiplerinin memleketleri tespit edilebildiği kadarıyla; Muş, Malazgirt, Çeşme, Amasya, Kadirli, Selanik, Tokat, Mekke (2), Gosina, Çarşamba, Koyulhisar, Berat (2), Karahisar-ı Şarkî, Bilecik, Eskişehir, Yomra, Erzurum (4), Kars, Bağdat, Hamidiye, Sungurlu, Reşadiye, İzmir, Kütahya, Pütürge, Kudüs, Hama, Bosna ve İngiltere'dir. Anadolu'nun ağırlıklı olduğu listede Hicaz ve Rumeli gibi bölgelerden de dilekçe sahipleri bulunmaktaydı. Dilekçelerin iki tanesi de Bosna ve İngiltere'ye gitme isteğini ifade etmiştir ki bu da dikkati çeken bir husustur.

İstanbul'da herhangi bir işe giremeyip memleketlerine dönmek ve hayatlarına orada devam etmek isteyenlerin başlıca problemi geri dönüş paralarının olmamasıydı. Yazmış oldukları dilekçelerde memleketlerine dönmelerini sağlayacak paranın yanı sıra ek maddi yardım taleplerinde de bulunmaktaydılar. Bu minvalde dilekçe kaleme alan Aram Ahmet Efendi, Sultan II. Mahmud'un kilâr-ı âmirelerinde⁴ balıkçılık hizmeti yapmıştı. Bu görevden sonra memleketine dönen Ahmet Efendi uzun süre hastalıklarla uğraşmış ve herhangi bir iş de yapamamıştı. Yaşının ilerlemesine rağmen ailesini geçindirecek geliri olmadığından İstanbul'a gelmiş ve burada üç sene yaşamasına rağmen herhangi bir işe giremediği gibi epey de borç yapmıştı. Bu süre zarfında hanlarda perişan bir halde olan Ahmet Efendi, borcunu ödemeye karar verdi ve memleketine gitmeye yetecek kadar para talep etmekteydi (BOA, A.DVN, 184/88). Aslen Karahisar-ı Şarkî sancağından olan Dilsiz Hasan ise hazine-i hümayun kethüdası Salim Efendi'nin hizmetinde bu kişinin vefatına kadar çalışmıştı. Salim Efendi'nin vefatından sonra memleketine dönen Dilsiz Hasan burada aile kurmuştu. Hem fakir durumda olduğu hem de çiftçilik yapamadığı için iş bulmak amacıyla tekrar İstanbul'a geldi. Hasan Efendi tüm uğraşlarına rağmen dilsiz olmasının da etkisiyle iş bulamadığı ve memleketine geri gidebilmek için "sadaka-i cihandârî" talep etti. Beşiktaş'ta bir kahvede kalan Dilsiz Hasan'ın isteği kabul edilerek kendisine 50 kuruş verildi (BOA, TS.MA.E., 1307/75). 1888 yılının Ağustos'unda Anadolu'dan İstanbul'a iş bulmak için gelen Vartan ve arkadaşları iş bulamadıklarından bahisle memleketlerine dönmek istemektedirler. Kendilerini İstanbul'a iş aramaya getiren şey ise yaşadıkları Bilecik'e bağlı Çalkara köyündeki kuraklıktı. Kuraklık nedeniyle "çift-çubukları telef" olan Vartan ve arkadaşları çareyi İstanbul'a gelmekte bulmuş ancak iş bulamayarak yardım talebinde bulunmuşlardı. Dâhiliye Nezaretinden Hüdavendigar vilayetine yazılan yazıda bu durum ifade edilerek söz konusu kişiler gibi olanlara gereken yardımın yapılması istenilmekteydi (BOA, DH.MKT, 1533/111). Aynı yıl kuraklık nedeniyle İstanbul'a gelen bir başka Ermeni grubu da vardı. Eskişehir'deki kuraklık ve kıtlık nedeniyle İstanbul'a çalışmak maksadıyla 18 kişilik bir aile gelmiş

3 İsmail Hakkı Efendi, kömür tüccarı Mustafa Ağa'nın oğlu olup H 1273 (1856/57) yılında İstanbul'da doğdu. Çeşitli görevlerden sonra 28 Eylül 1904 tarihli iradeyle Atina/Pazar kaymakamlığından Çarşamba kaymakamlığına tayin oldu. bk. BOA, İ.DH., 1426/17.

4 Kilâr-ı âmire; Başta Padişah olmak üzere saray takımının yiye içmesi için alınan eşyanın sarf ve istihlak olununcaya kadar muhafaza olduğu yere verilen addır. bk. Pakalın, 1993, s. 281.

ancak iş bulamayarak zor duruma düşmüşlerdi. Tek istekleri memleketlerine dönebilmektir. Dâhiliye Nezareti, Eskişehirli Ermeni vatandaşlarının yol masraflarının “memleketlerine i âde olunan eşhas-ı muzır ve sâire mesârifine tevfikân” karşılanması gerektiğini Zaptiye Nezaretine bildirmekteydi (BOA, DH.MKT, 1512/20). Bir senedir İstanbul’da olan ama gelirken planladığı çalışma imkânına kavuşamayan Taha Efendi de memleketine ücretsiz olarak gitme talebinde bulunmuştu. Dâhiliye Nezareti de Bahriye Nezareti’nden ilgilinin ücretsiz taşınması noktasında gerekenin yapılmasını istemekteydi (BOA, DH.MKT., 1629/15). Bahriye Nezareti’ne konuyla ilgili Dâhiliye Nezaretinden gönderilen başka bir talep de çalışmak için İstanbul’a gelen ve başarılı olamayan Süleyman Efendi’nin memleketi olan Yomra’ya dönme isteğiydi. Kendisinin gemiyle Trabzon’a ücretsiz gönderilmesi hususunda emsalleri gibi hareket edilmesi istenmekteydi (BOA, DH.MKT, 1682/107).

Mekke-i Mükerreme sakinlerinden Halil Efendi ailesinin geçimini sağlamak üzere geldiği İstanbul’da bir sene kalmış ancak işler istediği gibi gitmemişti. Memleketine geri dönmek istemekteydi ama bunu yapacak parası yoktu (BOA, DH.MKT, 1225/28). Haremeyn’den gelenlere yapıldığı üzere durum Haremeyn-i Muhteremeyn tercümanlığına yazıldı ve oradaki tahkikat sonucu dilekçede dile getirilenlerin doğru olduğu anlaşılınca Halil Efendi’ye atıyye-i seniyye tertibinden 200 kuruş verilmesi kararlaştırıldı (BOA, DH.MKT, 1225/28, leff 2-3). Erzurum’dan sekiz kişilik ailesiyle birlikte İstanbul’a geçimlerini sağlamak için gelen ve Kasımpaşa’da Karaman Mahallesi’nde kirada ikamet eden Mevlüt Efendi de burada geçirdiği iki ay boyunca iş bulamadı. Ailesi ile ev kirasını ödeyemeyen, ekmek parası bile temin edemeyen bir duruma düştü. Tek yollarının memleketlerine geri dönmek olduğunu ifade eden Mevlüt Efendi karadan veya denizden memleketlerine ücretsiz gönderilmelerini ve yolda iaşelerini temin edecek kadar para talep etti (BOA, DH.MKT.PRK, 2786/206). Cevap olarak kendilerine yiyecek temin edilmesi istenirken memleketlerine gönderilmelerine dair bir hususa değinilmemekteydi (BOA, DH.MKT.PRK, 2786/206, leff 1). Kars’tan İstanbul’a gelen Kerim Efendi de diğer örneklerdeki gibi çalışmak için İstanbul’a gelmiş ama netice alamamıştı. Kars’a dönecek parası da olmadığından çareyi dilekçe ile yardım istemekte bulmuştu. Ancak kendisine yardım edilememişti ve buna sebep olarak da atıyye-i seniyye tertibinin kapalı olması gösterilmişti (BOA, DH.MKT.PRK., 2800/133). Bağdat’tan İstanbul’a gelen ancak durumuna uygun bir iş bulamayan Abdurrahman Efendi açıkta kaldığını ve tekrar Bağdat’a dönmek istediğini, ücretsiz olarak gönderilme isteğini ifade etti. Abdurrahman Efendi de atıyye-i seniyye ödeneğindeki para bittiği için istediği yardımı alamayanlar arasında yer aldı (BOA, DH.MKT.PRK, 2822/53). Erzurumlu Mustafa, iş bulmak için geldiği İstanbul’da on aydır Fatih Ayak Kurşunlu Medresesi’nde misafir olarak kalmaktaydı. İstanbul’da istediği işi bulma ümidi kesildiği için memleketine gitmek istedi. Kendisine bu yönde ilmühaber verildiği halde vapur şirketleri kendisini kabul etmemekteydi. Beş parasız olduğunu ifade eden Mustafa Efendi bir miktar harçlık ve Erzurum’a bedava gönderilmesini talep etmekteydi (BOA, DH.EUM.VRK, 29/63). Memleketine dönme isteği dilekçesinden anlaşılmasa da arka sayfada verilen cevapta “meccanen sevk olunamayacağına tefhimi” ifadesi bulunan Sivas vilayetinin Hamidiye kazasından Kerim Efendi, geçimini sağlamak için sekiz aydır İstanbul’daydı. Ancak İstanbul’a geldikten sonra hastalandı ve hastaneye yattı. Hastaneden çıktıktan sonra iş ararken memleketinden haber aldı. En büyüğü 18-20 yaşlarında olan dört çocuğu bir günde vefat etmiş, eşi de bu olaydan bir gün sonra hayatını kaybetmişti. Evi de imam ve muhtar tarafından mühürlendi. Kerim Efendi memleketine dönmek için maddî destek istedi ama yukarıda da ifade edildiği üzere ücretsiz sevk edilemeyeceği şeklinde cevap verildi (BOA, DH.EUM.VRK, 20/88).

Geçimini temin etmek için İstanbul’a gelenler arasında 80 yaşındaki Hatice Hanım dikkati çekmektedir. Dilekçesine, “*Devletlü kudretlü atüfetlü velini met-i binnetimiz Padişâh-ı âlempenâh efendimiz hazretlerine Cenâb-ı Hak gökdeki yıldızların sayısınca ömr ve kılınıc keskin, düşmanlarının iki gözleri kör ve zell eylesin Âmin yâ-mu in*” ifadeleriyle başlayan Hatice Hanım, Ankara vilayetine bağlı Sungurlu kasabasında 1908 yılında meydana gelen yağmurların meydana getirdiği sellerden pek çok kimsenin, emlak, ekili arazi, hayvan ve evlerinin tahrip olduğunu ifade etmekteydi. Eşi âmâ, oğlu total olan Hatice Hanım da ailesinin geçimini temin etmek için bu ihtiyar haliyle İstanbul’a gelmişti. Burada açıkta kalan Hatice Hanım mevcut durumlarının göz önüne alınarak kendilerine bir çift öküz bedeli verilmesi ve memleketine kadar bedelsiz götürülmesini talep etmişti. Belgenin arka sayfasında Hatice Hanım’ın meccanen Sungurlu’ya gönderilmesi Bahriye Nezaretine bildirilirken istemiş olduğu bir çift öküz bedeli ise zikredilmemekteydi (BOA, DH.MKT.PRK, 2790/135). Hatice Hanım’ın yaşı da dikkate alındığında İstanbul’a çalışmak için değil de maddî yardım alabilmek için geldiği kanaatine varılabilir. Hatice Hanım gibi bir çift öküz parası talep eden bir başka kişi ise Tokat Reşadiyeli Emrullah İbrahim’dir. Reşadiye’de 10 kişilik ailenin geçimini sağlayamadığı için İstanbul’a gelen Emrullah İbrahim burada tam iki sene geçirdi. Ancak bu iki sene zarfında hiçbir işle meşgul olamadığı gibi camide yattı, sokakta yaşadı. Memleketindeki yokluğunu “memleketimde öküz yok inek yok ekmeye tarla yok” sözleriyle dile getiren Emrullah İbrahim, memleketine gitmeye ve orada bir çift öküz almaya yetecek kadar para talep etmekteydi (BOA, DH.MKT.PRK, 2798/130). İzmir’de yaşayan 21 yaşındaki Emin de iş bulmak için İstanbul’a gelmiş ancak İstanbul’da kaldığı bir ay zarfında herhangi bir iş bulamamıştı. Yatacak yeri de olmayan Emin sokaklarda kalyordu. Memleketine gönderilmeyi talep eden Emin’in isteği uygun görüldü. İstanbul’dan İzmir’e kadar 22 kuruş masrafla gidebilecekti (BOA, DH.EUM.KADL, 21/15). Deniz merkez memurluğuna 16 Ağustos 1910 tarihli vapura alınması bildirildi (BOA, DH.EUM.KADL, 21/15, leff 2) ve Emin’in bir aylık İstanbul macerası sona erdi.

Her ne kadar genel olarak İstanbul’a gelip iş bulamayarak memleketlerine dönmek isteyenlerin dilekçeleri incelendiyse de farklı örneklerle de rastlanmaktaydı. Kütahyalı Mustafa Efendi, ailesini Kütahya’da kirada bırakıp ticaret maksadıyla İstanbul’a gelir. İsteddiği işi bulamaz ama yine de Hapishane-i Umumi gardiyani olarak işe başlar. Daha sonra kendi isteği ile istifa eder. Dilekçesinde içerde biriken alacağı olan 340 kuruş maaşın verilmesi ve ailesinin yanına gitmek istediğini ifade eder. Ancak sekiz ay boyunca parayı alamadığı gibi herhangi bir işte de çalışmadığından cami ve mescitte kaldığını belirtir. Parasızlık nedeniyle ailesi ile birleşme umudu kalmayan ve kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle son derece çaresiz olan Mustafa Efendi, tek yolunun intihar etmek olduğunu ifade ederek alacağı olan paranın kendisine verilmesini talep eder (BOA, DH.MKT.PRK, 2793/100). Memleketine gitmek isteyenler arasında İstanbul’da çalışmaktayken hastalanan ve çalışamayacak duruma gelen kimseler de vardı. Bunlardan biri Yusuf Efendi’ydi. 1 Eylül 1908 tarihli dilekçesine göre Pütürge’de olan Yusuf Efendi, Yeni Cami bitişiğindeki askerî sebze ambarında dört seneden fazla hamal olarak çalışmaktaydı. Gözlerinden rahatsızlandıktan sonra çalışamaz duruma düştüğünden hemşerilerinden aldığı borçlarla hayatını idame ettirmeye başlamıştı. Borçlarına karşılık Pütürge’deki arazisinin elinden alınacağını ifade eden Yusuf Efendi, İstanbul’da sefalet içinde günlerini geçirmekteydi. Uygun bir miktar para verilerek memleketine gönderilmesinden başka bir isteği yoktu. Yapılan tahkikatta söylediklerinin gerçek olduğu ve yardım

yapılmasının uygun olacağı belirtilmişse de verilen cevap atıyye ödeneğinin kapalı olduğuydu (BOA, DH.MKT.PRK, 2803/62). Ramazan ayında İstanbul'a gelen ve para kazanma amacına ulaşamayan Erzurumlu Hafız Mahmut Efendi çok zor durumda kalmıştı. Bu nedenle hem kendi hem Erzurum'daki ailesi zor duruma düşmüştü. Mahmut Efendi kendisine Erzurum'a gitmeye yetecek kadar para verilmesini talep etmekteydi (BOA, DH.MKT.PRK, 2814/62). Bu talebin karşılanıp karşılanmadığıyla ilgili olarak da herhangi bir bilgiye ulaşılamadı.

Memleketine dönmek isteyenler arasında ilginç bir örnek Galip Bey'di. İngiltere tebaasından olan Galip Bey, felsefe eğitimi almış, nakkaşlık sanatıyla uğraşan ve on dört lisan bilen nitelikli bir kişiydi. Posta ve Telgraf Nezaretinin posta sevk mekatib kalemünde görev yapmaktaysa da maaşı az olduğundan geçimini sağlayamamaktaydı. Galip Efendi, Beyrut'ta aylık 800 kuruş maaşla memurken 1908 Mayıs'ında aylık 700 kuruş maaşla İstanbul'a tayin edilmişti. Ancak burada kendisine sadece 300 kuruş maaş bağlandığı için geçinememiş ve borç almak durumunda kalmıştı. Maaşından haksız yere kesilen 400 kuruşun kendisine verilmesini talep ettiği için hakkının olmadığını cevabını almıştı. Saatine varıncaya kadar eşyalarını rehine vererek geçimini sağlayan Galip Efendi, bu sebeplerden dolayı memuriyetten ayrılarak İngiltere'ye dönmek istemekteydi. Talebi, borçlarını ödeyebilmek ve İngiltere'ye dönebilmek için 20 Osmanlı altını verilmesiyle (BOA, DH.MKT.PRK, 2804/65).

İncelenen dilekçelerin büyük çoğunluğunda iş talepleri için olumlu geri dönüş yapılmamaktaydı. Bununla birlikte istisnai durumlarla da karşılaşılıyordu. Bosnalı Nureddin bu istisnalardan biriydi. Uzun seneler Bosna vilayetinde çeşitli görevlerde bulunan Nureddin Efendi, bir senedir İstanbul'da olmasına rağmen kendisine herhangi bir memuriyet verilmemişti. Birlikte geldiği ailesiyle zor duruma düşen Nureddin Efendi, kimlik belgesi düzenlenmesi için alınan pasaportlarının kendilerine iadesiyle birlikte Bosna'ya geri dönmek istemekteydi. Sadrazam Cevad Paşa, Dâhiliye Nezaretine, Nureddin Efendi'nin bu şekilde Bosna'ya dönmeye mecbur bırakılmasının uygun olmayacağı ve kendisine Şehremanetin uygun bir iş verilmesini isteyen bir yazı kaleme aldı (BOA, DH.MKT, 58/30). Dâhiliye Nezareti de gerekli işlemin yapılması için Şehremaneti'ni bilgilendirerek, gereğinin ivedilikle yapılmasını ve sonucunun bildirilmesini istedi (BOA, DH.MKT, 58/30, leff 2). Bir başka dilekçede ise iş isteği değil memleketine geri dönmek için mürur tezkiresi verilmesi talebi vardı ancak dilekçe sahibi sıradan bir kişi değildi. Berat hanedanından Hasan Tahsin Efendi iki sene önce geldiği İstanbul'da kendisine memuriyet verilmesi sürekli geciktirildiğinden artık geri dönmek istiyordu (BOA, DH.MKT, 2453/33). Dâhiliye mektubî kalemi durumu Zaptiye Nezaretine bildirerek gerekli incelemenin bir an evvel yapılmasını istemişti (BOA, DH.MKT, 2457/22). Dâhiliye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen ilgili yazıda, Hasan Tahsin Efendi'nin Berat hanedanından olduğu vurgulanırken oldukça liyakatli olduğu da ifade edilmekteydi. Daha önce birkaç defa mutasarrıflık görevinde bulunduğu ancak Memurin-i Mülkiye Komisyonu tarafından bu süre zarfında başkalarının tercih edildiği görülmüştü. Şehremaneti ya da Rûsumat Emaneti, meclis azalığı ya da başka bir görev verilmesinin uygun olacağı hakkında kanaat belirtmişti (BOA, BEO, 1632/122366). Sadaret mektubî kaleminden Dâhiliye Nezaretine verilen cevabî yazıda Arnavutluk'tan başka diğer vilayetlerden birinde kaymakamlık görevi verilmesinin uygun olduğu ve gereğinin yapılması istenmişti (BOA, BEO, 1632/122366, leff 1).

Osmanlı Devleti, Hz. Muhammed'in soyundan gelen seyyid ve şeriflere çok önem vermişti. Öyle ki Osmanlı toplumunda genel kural olan kadının evlendiğinde kocasının statüsünü kabul etmesi usulü seyyide ve şerifeler için uygulanmamış, kendi statülerini sürdürmüşlerdi (Küçükbaşçı, 2009: 42). Onlara gösterilen bu ihtimam doğrultusunda kendilerinden bir talep geldiğinde mümkün mertebeye karşılanmaya çalışılmaktaydı. Kudüs mutasarrıflığı idare meclisi mazbatasından "sülâle-i ma'rûfe ve şerîfeden" olan İbrahim Efendi, İstanbul'a çalışmak için gelir. Fatih civarında Muhyiddin Mahallesi'nin Mihçılar caddesinde 80 numaralı evde kiracı olarak ikamet eden İbrahim Efendi, istediği işi bulamaz ancak geçimini temin etmek noktasında başkasına el açmayı kendisine yakıştıramadığından, başvuranlara nüsha⁵ yazıp okuyarak iâşesini temin eder. Ancak Zaptiye Nezareti tarafından bu işi yapmaması tembih edilir. İbrahim Efendi, ailesinin geçimini sağlamak durumunda olduğunu ve padişahın kendisi gibi Peygamber soyundan gelenlerin bu durumda olmasına müsaade etmeyeceğini ifade eder. Türkçe, Arapça, Rumca ve İspanyolca ile başka diller de bildiğini belirterek münasip bir iş talep eder (BOA, DH.TMIK.S., 37/21). Zaptiye Nezareti konuyla ilgili Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazıda bünyelerinde polis ve jandarma görevinden başka verilebilecek bir iş olmadığını, İbrahim Efendi'nin bu iki meslekte istihdam edilmesinin uygun olmayacağını ve bu nedenle başka bir iş temin edilmesi gerektiğini belirtmekteydi (BOA, DH.TMIK.S., 37/21, leff 2). Zaptiye Nezaretinin bu cevabından yaklaşık bir buçuk ay sonra Dâhiliye Nezareti tekrar bir yazı göndererek Zaptiye Nezaretinden İbrahim Efendi'ye bir iş temin edilmesi gerektiğini yineler (BOA, DH.MKT, 2439/30). Aradan bir buçuk sene geçtikten sonra Zaptiye Nezareti ikinci bir yazı ile İbrahim Efendi'nin Kudüs'te polislik görevine atanmak istediğini ve taşra polislerinin tayin ve atama işleminin mahallinde yapıldığından gerekli işlemlerin yapılması için Kudüs mutasarrıflığına emir verilmesini istedi (BOA, DH.TMIK.S., 37/21). İslahat komisyonu bu bilgi üzerine Kudüs mutasarrıflığından İbrahim Efendi'nin polisliğe tayininin yapılmasını talep eder (BOA, DH.TMIK.S., 37/21, leff 4).

Sonuç

Günümüzde olduğu gibi tarihte de büyük kentler göç alma noktasında bir cazibe merkezi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde de bu şehirlerin başını İstanbul çekmekteydi. Şehrin çok eski tarihinden başkent oluşuna, jeopolitik konumundan kalabalık nüfusuna kadar pek çok unsur hareketli bir iş hayatının sürmesine etkeni. İş imkânlarının çok olduğu İstanbul bu manada Osmanlı Devleti'nin elinde bulunduğu sürede de çok sayıda göç aldı. Gelenlerin hepsi istediği iş imkânına kavuşamamakta ve büyük şehrin yaşanması çok zor olan yüzüyle karşı karşıya kalmaktaydı. Gelenlerin dilekçelerinde çoğunlukla memurluk istemeleri dikkate değer bir husustur. İstanbul gibi ticarî faaliyet imkânının çok olduğu bir şehre gelip memurluk talep etmek dilekçe sahiplerinin hedeflerini göstermesi açısından da önemlidir. Müslüman, gayrimüslim fark etmeden Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinden hayallerini gerçekleştirmek için gelen insanların toplandığı İstanbul, çoğu zaman bu hayallerin suya düştüğü yer oluyordu. Merkez tarafından dilekçelerde belirtilen hususların doğruluğuyla ilgili, Zaptiye Nezareti, Haremeyn Tercümanlığı gibi kurumlardan araştırma yapılması istemekteydi. Osmanlı Devleti dilekçe sahiplerinin isteklerini cevaplandırma noktasında içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı nedeniyle zorlanmıştı. Bu işler için ayrılan kalemler olan Zaptiye Nezaretinin sevk tertibi ve atıyye-i seniyye tertibine bir sene için verilen miktarlar kısa sürede bitmekte ve bütçelere ek yapılması istenmekteydi ki

5 Arapça olan nüsha kelimesi yazılı şey anlamına gelip Türkçeleşerek günümüzde kullanılan muska hâlini almıştır. bk. Demirci, 2020, s. 265.

bu nedenle çok sayıda dilekçe sahibine verilen cevap olumsuz olmaktaydı. Tüm bunlara rağmen İstanbul günümüz Türkiye'sinde özellikle emek göçü noktasında en çok göç edilen şehir olma özelliğini sürdürmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Babıali Evrak Odası (BEO), 1215/91060; 1632/122366; 3431/257295; 3501/262553.

BOA, Dahiliye Beşinci Şube (DH.EUM.5.Şb), 56/35.

BOA, Dahiliye Evrak Odası Kalemî (DH.EUM.VRK), 20/88; 29/63.

BOA, Dahiliye Islahat Kalemî (DH. TMİK. S) 37/21.

BOA, Dahiliye Kısm-ı Adli Kalemî (DH.EUM.KADL) 21/15.

BOA, Dahiliye Mektubi Kalemî (DH. MKT), 58/30; 274/60; 856/33; 1225/28; 1271/32; 1285/22; 1234/24; 1512/20; 1533/111; 1682/107; 1629/15; 1900/96; 1958/9; 2439/30; 2453/33; 2457/22; 2652/99; 2762/78.

BOA, Dahiliye Mektubi Perakende (DH. MKT. PRK), 2280/132; 2786/206; 2787/37; 2790/135; 2793/100; 2798/130; 2800/133; 2802/125; 2803/62; 2803/75; 2804/65; 2804/137; 2806/133; 2809/91; 2813/28; 2814/62; 2822/53.

BOA, İrade Dahiliye (İ.DH), 1426/17.

BOA, İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), 110/2546.

BOA, Maliye Nezareti Emlâk-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM), 752/60.

BOA, Sadaret Divan Kalemî Evrakı (A.DVN), 184/88.

BOA, Sadaret Evrak Kalemî Evrakı (A.VRK), 399/9.

BOA, Şurayı Devlet (ŞD), 1305/5.

BOA, Topkapı Sarayı Arşivi Müzesi Evrakı (TS.MA.E), 1307/75.

Yayınlanmış Eserler

Aktaş, E. (2019). 1902 Çankırı Depremi: Depremin Etkileri ve Afet Yönetimi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 46, 15-39.

Aktaş, E. (2021). 20. Yüzyılın Başında Tokat Sancağı'nın Devlet Merkezinden Beklentileri: Yardımlar ve Krediler. *Belgi Dergisi*, 22, 723-745.

Aydın M. A. (2001). "Kanûn-ı Esâsî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, 328-330.

Balcı, S. (2013). Osmanlı Devlet Teşkilâtında Harameyn Tercümanlığı. *History Studies*, 5/5, 39-61. [\[Crossref\]](#)

Demirci, K. (2020). Muska. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXI, 265-267.

Demirkent, İ. (2001). İstanbul. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, 205-206.

Devlet, N. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruyet* (1876-1914). İletişim Yayınları.

Emecen, F. (2001). İstanbul. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIII, 212-220.

İpek, N. (2015). "Fetihten Cumhuriyet'e İstanbul'a Yönelik Göçler". *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, 520-530.

Karaca, F. (1997). *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaer, N. (2011). Mehmet Akif ve Sultan II. Abdülhamit. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 137-144.

Kıranlar, (2015). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Sosyal Yardım ve Kurumları". *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, 444-467.

Küçükkaşçı, M. S. (2009). Seyyid. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXVII, 40-43.

Kütükoğlu, M. S. (2006). Mürur Tezkiresi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, 60-61.

Metin, N. (2021). 18. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'a Göçü Önlemede Mahalle İmamlarının Rolü. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8/2, 272-308.

[\[Crossref\]](#)

Özkılıç Küçükkaşçı S. (2015). *1894 Depremi ve İstanbul*. İş Bankası Yayınları.

Öztunç, H. B. (2012). Tokat'ta Büyük Sel (1908). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4, 179-203.

Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. (II. Cilt), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Polat, H. A. (2019). II. Meşrutiyet'in İlanı Sonrasında "Devr-i Sâbık" Memurlarının Durumları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9/17, 134-157.

[\[Crossref\]](#)

Şeker, C. (2007). *İstanbul Ahkâm ve Atik Şikâyet Defterlerine Göre 18. Yüzyılda İstanbul'a Yönelik Göçlerin Tasvir ve Tahlili*. (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tanış, C. (2018). Osmanlı Arşiv Belgelerinde 1903 Malazgirt Depremi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/1, 61-66. [\[Crossref\]](#)

Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2013). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. (Ed. R. Perruchoud, J. Redpath-Cross), Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

Yiner, A. (2007). Receb Paşa, Müşir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, 508.

Structured Abstract

Istanbul, a very old settlement, was the capital of the Ottoman Empire from 1453 onwards. In the classical period, the "road provision" was used by the government in order to regulate the migrations to Istanbul, which has become a city that constantly receives immigrants, and to include it in a system, in the 16th century, the method of obtaining the necessary document to go from one place to another, called "mürur tezkiresi", was applied. One of the significant reasons for the migrations to Istanbul at various times was to have a job there and to earn a living. This study aims to reveal the situation of people who came to Istanbul to work in the last period of the Ottoman Empire but did not find the job they wanted for various reasons and were left in financial impossibility. The places where they come to Istanbul, the business lines they want to work, whether they have other demands other than a job request and the government's responses to these requests are among the issues examined. Within the borders of the Ottoman Empire at that time, labor migration was being made to Istanbul from a wide variety of settlements. The vast majority of job requests from the center were made with the aim of finding a place in public institutions. The main source of the study is the petitions in the Presidential State Archive, which contain requests from the center. These petitions were tried to be analyzed under the titles of those who want to work in Istanbul, those who want to work outside Istanbul, those who want to stay in Istanbul only for financial aid, and those who want to return to their hometowns. Within these titles, the demands of the petitioners and the answers given to these demands and the difficulties of living and working in Istanbul were evaluated by making use of the petitions.

It is understood that some of the demands made to work in Istanbul are caused by the famine and natural disaster in their homelands. Those who came to work and the families they brought with them and left in their hometowns were experiencing financial difficulties when they could not find work. In this case, most of the time, the only thing to do was to go back to where they came from. The cost of living in Istanbul also caused those who came here to look for work to ask to be provided with jobs in their hometowns after they could not find a job and understood the difficulty of living here. At this point, sometimes the relevant province was written to respond to this request, and sometimes their requests were rejected on the grounds that there were no open jobs in the desired position. Some of those who could not find the job they were looking for in the capital of the Ottoman Empire did not demand jobs. Such petitioners demanded enough money to return to their homeland and a pair of oxen to earn their living on their return. As in other examples, it is often seen that these demands cannot be met due to financial impossibility.

In some examples, it is seen that people who come to Istanbul to work and are broke ask for financial help, but do not have the desire to be transferred to work or elsewhere. Efforts were made to provide support, within the means, to those who asked for financial assistance, whether they were approved by the city council or the neighborhood headman's offices, and if the requester came from Haremeyn (Mecca and Medina), by the Haremeyn-i Muhteremeyn Translators. Financial aid requests were generally met from the "Atiyye-i Seniyye" budget, but since this money ran out in a short time, the request was rejected many times with the statement "because the Atiyye-i Seniyye budget was closed". It was noted that the government had positively discriminated in some cases when meeting these demands. These requests were not denied when requests for financial assistance or work were made by seyyids and sheriffs who were descendants of the Prophet Mohammed.

One of the highlights of the study is the expressions used in petitions. In particular, there is an important difference in petitions written before and after the 2nd Constitution Period. In the petitions written after the 2nd Constitution Period, the reign of Sultan Abdulhamid II, who was in the state of the past, was described as the period of tyranny and the expression "devr-i istibdâd" was used for this period in the petitions. It is noteworthy that foreign nationals are among the petitioners. It is seen in the address information in the petitions that the coffee shops in Istanbul have a place to stay for many people who come to work and cannot find work, which is of course significant for the function of coffee shops in that period.

There was a constant movement of migrants to the capital of the Ottoman Empire in order to work from all corners of the country. However, many of those who came to Istanbul for the purpose of working in Istanbul, where it was not very easy to find a job and where the cost of living was felt much more than in the provinces, could not hold on here and made various demands with the petitions they wrote to the center due to financial impossibility. The government could not give a positive response to many of them due to the financial difficulties it faced in evaluating these demands. However, those in need continued to forward their requests for help to the center in the hope of getting a result.